
VODIČ ZA BRANIOCE po službenoj dužnosti

HELSINKI
COMMETTEE FOR
HUMAN RIGHTS
IN REPUBLIKA SRPSKA

avgust 2016. godine

Helsinški odbor za ljudska prava u Republici Srpskoj u saradnji sa partnerima **Mreža odbora za ljudska prava u Srbiji, Helsinškim komitetom za ljudska prava u Makedoniji i Pravnom pomoći u Tirani**, implementira projekat "**Unapređenje sistema odbrane po službenoj dužnosti u Bosni i Hercegovini, Srbiji, Makedoniji, Albaniji i Kosovu**".

Projekat se primarno bavi advokatima koji se mogu pojaviti kao branioci po službenoj dužnosti pred sudovima, kao i onim nevladinim organizacijama koje djeluju u oblasti reforme pravosuđa i vladavine prava, sa ciljem da se doprinese unapređenju sistema odbrane kroz transparentan sistem imenovanja, kompetencija i plaćanja branioca po službenoj dužnosti. Osim navedenih partnera, kao poseban doprinos realizaciji projektnog cilja uključen je **Centar za praktičnu politiku i advokatska kancelarija Tojić** kao predstavnik **Advokatske komore Republike Srpske**. Projekat je podržan od strane Američke agencije za međunarodni razvoj (USAID) u sklopu programa Balkanske regionalne mreže za vladavinu prava (BRRLN), i projekat traje 12 mjeseci.

Izdavač:

Helsinški odbor za ljudska prava u Republici Srpskoj
Tel/Fax: +387 55 210 851
Email: helcomm@teol.net
Web: www.helcommrs.org

Za izdavača:

Branko Todorović, Izvršni direktor

Urednici:

Ermin Sarajlija, Balkanska regionalna mreža za vladavinu prava
Tamara Zrnović, Helsinški odbor za ljudska prava u Republici Srpskoj
Aleksandra Letić, Helsinški odbor za ljudska prava u Republici Srpskoj

Autor:

Vladimir Beljanski, advokat, Advokatska kancelarija Beljanski
Bojan Papić, advokat, Advokatska kancelarija Beljanski
Jana Nešković, advokatska pripravnica, Advokatska kancelarija Beljanski
Veljko Milić, advokatski pripravnik, Advokatska kancelarija Beljanski

Lektura: Kristina Nosović

Dizajn: Ilvana Hamalukić

Tiraž: 300

Besplatno/ nekomercijalno izdanje

Sadržaj

1. Uvod	7
2. Način postavljanja branioca po službenoj dužnosti	7
3. Komunikacija branioca po službenoj dužnosti i okrivljenog	11
4. Teorija odbrane	13
5. Prikupljanje dokaza i materijala u korist odbrane	14
6. Priprema za ispitivanje svedoka, veštaka i stručnih savetnika	16
7. Izbor stručnog savetnika i podnošenje zahteva za njegovo postavljanje	19
8. Pritvor, alternative pritvoru i odnos branioca po službenoj dužnosti prema pritvoreniku	20
9. Obaveze branioca po službenoj dužnosti u slučaju povrede ljudskih prava	27

Ovaj vodič je objavljen uz podršku Američke agencije za međunarodni razvoj (USAID) u sklopu programa Balkanske regionalne mreže za vladavinu prava (BRRLN). Sadržaj vodiča je isključiva odgovornost Helsinškog odbora za ljudska prava u Republici Srpskoj i ne odražava stavove USAID-a.

Uvodna reč

Vladavina prava i poštovanje ljudskih prava su važne pretpostavke za bilo koje napredno i demokratsko društvo. Srbija, kao članica Saveta Europe i država koja se nalazi na putu ka članstvu u Evropskoj Uniji, izvršila je reformu pravosudnog sistema u skladu sa međunarodnim standardima u oblasti vladavine prava i ljudskih prava, uključujući i one koji se odnose na optuženog/osumnjičenog u krivičnom postupku.

Istraživanje koje je sprovedeno u 2014. godini od strane Američke advokatske komore Inicijative za vladavinu prava (ABA ROLI) u sklopu trogodišnjeg programa koji finansira USAID i koje je imalo svrhu da postavi okvir za delovanje Balkanske regionalne mreže za vladavinu prava (BRRLN) je pokazalo da krivično pravni sistem i na Balkanu još uvek nisu u potpunosti funkcionalni i ne osiguravaju u potpunosti odgovarajuću pravnu pomoć i zaštitu svim osobama kojima su one potrebne.

U julu 2015. godine ABA ROLI BRRLN dodelio je grant Helsinškom odboru za ljudska prava u Republici Srpskoj (BiH) kako bi predvodio procenu sistema odbrana po službenoj dužnosti u zemljama regiona. Helsinški odbor u RS je radio sa organizacijama civilnog društva i advokatskim komorama u svakoj od zemalja BRRLN mreže da razviju praktične politike koje sadrže konkretne preporuke za poboljšanje prava okrivljenih i položaja branioca koji ih zastupaju po službenoj dužnosti. Ovaj Vodič je izrađen u sklopu ovog projekta i osmišljen je tako da pruža smernice braniocima koji zastupaju osumnjičene/optužene po službenoj dužnosti. Vodič na jednom mestu i u najkraćim crtama, izlaže osnovne zakonske odredbe koje se tiču odbrane po službenoj dužnosti, obaveze i prava branilaca po službenoj dužnosti koje iz tih odredbi proizilaze, te ukazuje na nove institute koji su u pravni poredak Srbije uvedeni izmenama krivično procesnog zakonodavstva.

Ovim putem želimo da izrazimo zahvalnost Advokatskoj komori Srbije i advokatima iz Srbije koji su uložili svoje napore da doprinesu uspehu ovog projekta. Nadamo se da će advokati, civilno društvo i institucije relevantnih vladinih aktera nastaviti da rade zajedno kako bi pružili podršku za implementaciju preporuka koje su sačinjene u policy dokumentu za Srbiju. Upravo na taj način će doprineti daljoj reformi sistema odbrane po službenoj dužnosti u korist vladavine prava i poštovanja ljudskih prava u Srbiji.

Elizabeth Givens, programska direktorica, ABA ROLI BRRLN

VODIČ ZA BRANIOCE PO SLUŽBENOJ DUŽNOSTI

1. Uvod

Ova brošura je namenjena braniocima po službenoj dužnosti ali i drugim učesnicima u krivičnom postupku koji se u svom radu susreću sa odbranom po službenoj dužnosti. Cilj brošure je da na jednom mestu i u najkraćim crtama, izloži osnovne zakonske odredbe koje se tiču odbrane po službenoj dužnosti, obaveza i prava branilaca po službenoj dužnosti, koje iz tih odredbi proizilaze, kao i da ukaže na nove institute koji su u naš pravni poredak uvedeni izmenama krivičnog procesnog zakonodavstva.

Prava i dužnosti branilaca po službenoj dužnosti uređena su različitim propisima od kojih je Zakonik o krivičnom postupku (u daljem tekstu: ZKP) sigurno najvažniji. Pored ZKP, pojedini aspekti odbrane po službenoj dužnosti uređeni su i Zakonom o advokaturi, Zakonom o maloletnim učinocima krivičnih dela i krivičnopravnoj zaštiti maloletnih lica, Kodeksom profesionalne etike advokata, Pravilnikom o visini nagrade za rad advokata za odbrane po službenoj dužnosti i Pravilnikom o načinu i uslovima za plaćanje poreske obaveze putem kompenzacije. Najvažniji međunarodni akti koji jemče pravo na odbranu po službenoj dužnosti su Međunarodni pakt o građanskim i političkim pravima i Evropska konvencija za zaštitu ljudskih prava i osnovnih sloboda.

2. Način postavljanja branioca po službenoj dužnosti

Branioca po službenoj dužnosti rešenjem postavlja javni tužilac, odnosno predsednik suda u slučajevima kada je odbrana obavezna, a okrivljeni sam ne izabere branioca, kada okrivljeni u toku postupka ostane bez izabranog branioca a odbrana je obavezna i kada isti branilac brani saokrivljenog u istom predmetu, osim ukoliko to ne šteti interesima odbrane i ukoliko se okrivljeni ne sporazume sa saokrivljenima o braniocu ili ne izabere drugog branioca.

U prethodnom postupku, branioca po službenoj dužnosti postavlja postupajući zamenik javnog tužioca. U stadijumu glavnog pretresa branioca po službenoj dužnosti postavlja predsednik suda pred kojim se vodi postupak, na zahtev postupajućeg sudije ili predsednika veća. Ukoliko se krivični postupak vodi protiv maloletnika, branioca po službenoj dužnosti postavlja sudija za maloletnike. U praksi, branioca po službenoj dužnosti postavlja i policija, iako ZKP u članu 76. tu mogućnost ostavlja samo javnom tužiocu ili predsedniku suda.

Odbrana je obavezna u sledećim slučajevima:

1. ako je okrivljeni nem, gluv, slep ili nesposoban da se sam uspešno brani – već prilikom prvog saslušanja, pa do pravnosnažnog okončanja krivičnog postupka;
2. ako se postupak vodi zbog krivičnog dela za koje je propisana kazna zatvora od osam godina ili teža kazna – već prilikom prvog saslušanja, pa do pravnosnažnog okončanja krivičnog postupka;
3. ako je okrivljeni pritvoren, zadržan ili mu je zabranjeno da napušta stan - od lišenja slobode, pa do pravnosnažnosti rešenja o ukidanju mere, bez obzira na zaprećenu kaznu i lična svojstva okrivljenog;
4. ako se okrivljenom sudi u odsustvu - od donošenja rešenja o suđenju u odsustvu, pa dok suđenje u odsustvu traje;
5. ako se glavni pretres održava u odsutnosti okrivljenog zbog nesposobnosti koju je sam prouzrokovao - od donošenja rešenja da se glavni pretres održi u njegovoj odsutnosti, pa do pravnosnažnosti rešenja kojim sud utvrđuje prestanak nesposobnosti za učestvovanje na glavnom pretresu;
6. ako je zbog narušavanja reda udaljen iz sudnice do završetka dokaznog postupka ili završetka glavnog pretresa - od donošenja naredbe o udaljenju, pa do povratka u sudnicu ili do saopštavanja presude;
7. ako se protiv okrivljenog vodi postupak za izricanje mere bezbednosti obaveznog psihijatrijskog lečenja - od podnošenja predloga za izricanje takve mere, pa do donošenja odluke ili do pravnosnažnosti rešenja o izricanju mere bezbednosti obaveznog psihijatrijskog lečenja;

8. od početka pregovora sa javnim tužiocem o zaključenju sporazuma o priznanju krivice, sporazuma o svedočenju okrivljenog ili osuđenog, pa do donošenja odluke suda o sporazumu;
9. ako se pretres pred drugostepenim sudom održava u odsustvu okrivljenog - od donošenja rešenja da se pretres održi u njegovoj odsutnosti, pa do donošenja odluke suda o žalbi na presudu.
10. ako se postupak vodi protiv maloletnika – već prilikom prvog saslušanja, pa do kraja postupka.

Takođe, i okrivljenom koji prema svom imovinskom stanju ne može da plati nagradu i troškove branioca, u slučajevima kada odbrana nije obavezna, postaviće se branilac po službenoj dužnosti ukoliko se krivični postupak vodi za krivično delo za koje se može izreći kazna zatvora preko tri godine ili ako to nalažu razlozi pravičnosti (odbrana siromašnog). Branilac po službenoj dužnosti se u ovom slučaju postavlja isključivo na zahtev okrivljenog. O zahtevu okrivljenog u fazi prethodnog postupka odlučuje sudija za prethodni postupak dok u fazi glavnog pretresa odlučuje predsednik veća ili sudija pojedinac. Nezavisno od faze postupka, branioca po službenoj dužnosti rešenjem postavlja predsednik suda pred kojim se vodi postupak, po redosledu sa spiska advokata koji sudu dostavlja nadležna advokatska komora.

Obaveze advokatske komore. Javni tužilac ili predsednik suda pred kojim se vodi krivični postupak rešenjem postavljaju branioca po službenoj dužnosti, po redosledu sa spiska advokata koji dostavlja nadležna advokatska komora. U skladu sa čl. 76 st. 2 ZKP, advokatska komora je dužna da u pomenutom spisku navede datum upisa advokata u imenik advokata i da prilikom sastavljanja spiska vodi računa o tome da praktični ili stručni rad advokata u oblasti krivičnog prava daje osnova za pretpostavku da će odbrana biti delotvorna. Navođenje datuma upisa u imenik advokata obesmišljeno je time što je zakonodavac iz odredbi novog ZKP izostavio trajanje advokatskog staža kao uslova za delovanje advokata u svojstvu branilaca po službenoj dužnosti. Stoga se kao daleko važnije javlja pitanje praktičnog i stručnog rada advokata u oblasti krivičnog prava. Ipak, kako u praksi među advokatskim komorama nisu ustanovljeni jedinstveni kriterijumi za formiranje spiskova branilaca po službenoj dužnosti, ovaj vid pružanja pravne pomoći dostupan je svim advokatima bez ograničenja. Upravo iz tog razloga, dužnost je svakog advokata koji se prijavi na spi-

sak za odbrane po službenoj dužnosti nadležne advokatske komore, da samoinicijativno konstantno stiže i usavršava teorijska i praktična znanja iz oblasti krivičnog prava, koja su neophodna radi pružanja delotvorne odbrane u krivičnim postupcima.

Obaveza branioca da prihvati odbranu po službenoj dužnosti. Postavljeni branilac je dužan da se prihvati odbrane. Okrivljeni ga uvek može zameniti izabranim braniocem, osim u slučaju odbrane siromašnog. Dužan je da pruža pomoć okrivljenom u odbrani iako okrivljeni izjavi organu postupka da odbija postavljenog branioca po službenoj dužnosti i da želi da se brani isključivo sam. U takvoj situaciji, branilac po službenoj dužnosti je dužan da bude upoznat sa sadržajem dokaznih radnji, sadržajem i tokom glavnog pretresa, dužan je da okrivljenom daje objašnjenja i savete pisanim putem ukoliko okrivljeni odbija da razgovara sa njim. Mora prisustvovati izvođenju svih radnji u postupku i izneti završnu reč osim ako se okrivljeni tome izričito ne protivi. U pogledu izjavljivanja redovnog pravnog leka obaveza branioca po službenoj dužnosti je takva da to čini na zahtev okrivljenog ili uz njegovu izričitu saglasnost.

Branilac postavljen po službenoj dužnosti može tražiti da bude razrešen samo iz opravdanih razloga. Koji su to opravdani razlozi zakon izričito ne propisuje. On je dužan da pruža pomoć okrivljenom u odbrani i kada se ovaj protivi tome da postavljeni branilac po službenoj dužnosti prisustvuje radnjama u postupku i/ili mu ne daje saglasnost za preduzimanje radnji u postupku. Ispoljavanje nepoverenja je opravdan razlog za odbijanje zastupanja i otkaz punomoćja, međutim, branilac po službenoj dužnosti je, uprkos tome, dužan da pruža pomoć okrivljenom u odbrani.

Ukoliko se branilac neopravdano ne prihvati odbrane ili postupka nesavesno i nemarno može biti skinut sa spiska advokata za odbrane po službenoj dužnosti. Koliki je dozvoljen broj puta da se advokat ne odazove pozivu za odbranu po službenoj dužnosti pre nego bude skinut sa spiska, propisima nije regulisano. Praksa je u pogledu ovog pitanja neujednačena.

Visina nagrade za rad advokata za odbrane po službenoj dužnosti. Advokat koji je postavljen za branioca po službenoj dužnosti u svim krivičnim postupcima, pa i za najteža i najsloženija krivična dela, ima pravo na novčanu nagradu u iznosu od 50% od nagrade predviđene Tarifom o nagradama i naknadama troškova za rad advokata.

Na potraživanja advokata od države po osnovu službenih odbrana ne obračunava se kamata.

Imajući u vidu da veliki broj advokata koji potražuju značajne iznose po osnovu odbrana po službenoj dužnosti imaju dugovanja prema državi po osnovu poreza i doprinosa moguće je izvršiti kompenzaciju uzajamnih potraživanja, ali samo u slučaju kada država potražuje od poreskog obveznika dvostruko veći iznos od iznosa koji ona duguje poreskom obvezniku.

Zamenička punomoć. U pogledu dozvoljenosti da branilac postavljen po službenoj dužnosti, u situaciji kada je sprečen da postupa, da zameničku punomoć drugom advokatu zakonska regulativa izostaje, dok je sudska praksa neujednačena.

3. Komunikacija branioca po službenoj dužnosti i okrivljenog

Prilikom odbrane po službenoj dužnosti, branilac i okrivljeni prvi kontakt najčešće ostvaruju neposredno pre prvog saslušanja u policiji ili pred tužilaštvom. Pre prvog saslušanja branilac po službenoj dužnosti i okrivljeni imaju pravo da se upoznaju sa krivičnom prijavom, a ukoliko postoje, i sa zapisnikom o uviđaju i nalazom i mišljenjem veštaka. Nakon toga, branilac po službenoj dužnosti i okrivljeni imaju pravo na poverljiv razgovor. Takav razgovor može biti nadziran samo gledanjem ali se ne sme slušati.

Već na samom početku razgovora, branilac po službenoj dužnosti treba da nastoji da uspostavi odnos poverenja između njega i okrivljenog. Odnos poverenja branilac po službenoj dužnosti može uspostaviti kroz uvodni razgovor, na taj način što će okrivljenom odmah staviti do znanja da je tu da zaštiti prava okrivljenog, bez obzira što ga postavlja organ postupka, da je sve što mu okrivljeni ispriča dužan da čuva kao profesionalnu tajnu te da ništa od onoga što mu okrivljeni ispričao neće saznati organ koji vodi postupak, osim ukoliko je to u korist odbrane. Takođe, branilac po službenoj dužnosti bi trebalo da saopšti okrivljenom da je njegova dužnost da pravnu pomoć pruži stručno i savesno, bez obzira što se radi o odbrani po službenoj dužnosti.

Nakon uvodnog razgovora, branilac po službenoj dužnosti treba da, na što jednostavniji način, upozna okrivljenog sa navodima iz krivične prijave. Prilikom razgovora, branilac po službenoj dužnosti treba da vodi računa da ga okrivljeni sve vreme razume, jer se jedino na taj način može pravilno postaviti odbrana. Treba izbegavati strogo pravničku terminologiju jer je okrivljeni najčešće neće razumeti.

Branilac po službenoj dužnosti treba da upozna okrivljenog sa bitnim elementima i zaprećenom kaznom za krivično delo koje mu se stavlja na teret, te da sa okrivljenim razmotri postoje li olakšavajuće okolnosti. Takođe, branilac po službenoj dužnosti treba da upozna okrivljenog i sa aktuelnom sudskom praksom u vezi sa krivičnim delom koje se okrivljenom stavlja na teret.

Vrlo je bitno da branilac po službenoj dužnosti upozna okrivljenog sa pravima koja mu pripadaju u krivičnom postupku. Branilac po službenoj dužnosti ukratko treba da provede okrivljenog kroz sve faze krivičnog postupka koje predstoje kao i da objasni okrivljenom koja su mu prava i obaveze u zavisnosti od faze krivičnog postupka.

Pre svega, branilac po službenoj dužnosti treba da ukaže da okrivljeni u svakom trenutku može uzeti branioca po svom izboru. Branilac po službenoj dužnosti ne sme na bilo koji način onemogućavati okrivljenog da iskoristi ovo pravo.

Branilac po službenoj dužnosti treba da okrivljenog upozna sa mogućnošću prikupljanja dokaza u korist odbrane kao i da okrivljenom pruži stručnu i svaku drugu pomoć koja je potrebna radi prikupljanja dokaza u korist odbrane. Inicijativa branioca za prikupljanje dokaza u korist odbrane naročito mora biti izražena ukoliko se okrivljeni nalazi u pritvoru.

Nakon što okrivljeni bude prvi put saslušan, branilac po službenoj dužnosti treba da se upozna sa spisima i predmetima koji služe kao dokaz. Delove spisa koji su bitni za odbranu, branilac po službenoj dužnosti može kopirati o trošku organa koji vodi postupak. O onome što je saznao uvidom u spise i razgledanjem predmeta, branilac po službenoj dužnosti je dužan da obavesti okrivljenog.

Ukoliko postoji inicijativa javnog tužioca za postizanje sporazuma o priznanju krivičnog dela, sporazuma o svedočenju okrivljenog ili spora-

zuma o svedočenju osuđenog, branilac po službenoj dužnosti sa okrivljenim treba da razmotri mogućnost postizanja nekog od tih sporazuma. Ukoliko izostane inicijativa tužilaštva za postizanje nekog od navedenih sporazuma, branilac po službenoj dužnosti treba da upozna okrivljenog sa mogućnošću da tu inicijativu preduzme odbrana. U toku pregovora radi zaključenja nekog od sporazuma, branilac po službenoj dužnosti je dužan da se stara da postigne što povoljniji sporazum po okrivljenog. Sve to će svakako biti slučaj i kada je branilac po službenoj dužnosti određen u postupku sporazumevanja tužioca i okrivljenog.

4. Teorija odbrane

Branilac po službenoj dužnosti pruža krivičnopravnu pomoć u vidu koncipiranja teorije odbrane na osnovu raspoloživih dokaza, činjenica i stavova okrivljenog. Teorija odbrane koncipira se pri samom uključivanju branioca u predmet, ali su njene modifikacije moguće u zavisnosti od toka krivičnog postupka. Ona trasira put i čini osnov i okvir svih procesnih radnji odbrane. O njoj se govori u uvodnoj reči, njeno potvrđivanje je smisao izvođenja dokaza odbrane, a ona ujedno predstavlja i osnovnu temu završne reči. Utvrđivanje jasne i postojane teorije odbrane zahteva temeljnu analizu raspoloživih činjenica i dokaza u korist i na štetu okrivljenog, kao i sposobnost anticipacije eventualnog ishoda krivičnog postupka.

Teorija odbrane se obično sastoji iz dva elementa: pravne i činjenične teorije. Tako npr. u slučaju teškog dela protiv bezbednosti javnog saobraćaja, branilac po službenoj dužnosti odbranu može zasnovati na tvrdnji da je okrivljeni postupao u krajnjoj nuždi kada je svojim automobilom prešao u suprotnu kolovoznu traku i udario u automobil oštećenog, nanevši mu tom prilikom teške telesne povrede. Pravna teorija odbrane baziraće se na pravno-teorijskoj i pozitivnopravnoj regulaciji instituta krajnje nužde. Sa druge strane činjenična teorija odbrane može se npr. zasnivati na tezi da je okrivljeni skrenuo u suprotnu kolovoznu traku kako bi izbegao iznenadni odron koji je pao ispred njegovog vozila i tako spasao svoj život i život članova svoje porodice koji su se nalazili u njegovom vozilu. Pravni i činjenični aspekt teorije odbrane uvek se moraju temeljiti na odgovarajućim raspoloživim dokazima, činjenicama i stavovima okrivljenog.

Teorija odbrane predstavlja rezime osnovnih pravnih pitanja i braniočeve verzije kritičnog događaja, te je poželjno da bude jednostavna, i u svakom

slučaju logična i upodobljena činjeničnim i pravnim okvirima konkretnog slučaja.

Jednom postavljenu teoriju odbrane, bez obzira na mogućnost njenih naknadnih modifikacija, korisno je zapisati, makar u vidu interne službene beleške, kako bi se kasnije koristila kao vodič za odabir dokaza, uvodno izlaganje, pripremu okrivljenog za saslušanje, pripremu za ispitivanje svedoka, veštaka i stručnih savetnika, završnu reč itd.

5. Prikupljanje dokaza i materijala u korist odbrane

Važeći ZKP je u cilju potpunijeg ostvarenja načela adverzizalnosti i jednakosti oružja uveo jednu novu, ali u praksi još uvek nedovoljno iskorišćenu mogućnost, koja ukoliko se pravilno i strateški koristi može značajno pospešiti izgled odbrane okrivljenog. Reč je o mogućnosti prikupljanja dokaza i materijala u korist odbrane iz čl. 301 ZKP.

Naime, okrivljeni i branilac sada imaju sledeća prava: da razgovaraju sa licem koje im može pružiti podatke korisne za odbranu i da od tog lica pribavljaju pisane izjave i obaveštenja, uz njegovu saglasnost; da ulaze u privatne prostorije ili prostore koji nisu otvoreni za javnost, u stan ili prostore povezane sa stanom, uz pristanak njihovog držaoca; da od fizičkog ili pravnog lica preuzmu predmete i isprave i pribave obaveštenja kojima ono raspolaže, uz njegovu saglasnost, kao i uz obavezu da tom licu izdaju potvrdu sa popisom preuzetih predmeta i isprava.

U skladu sa čl. 303 st. 3 ZKP, branilac po službenoj dužnosti je dužan da po prikupljanju dokaza i materijala u korist odbrane (čl. 301 ZKP) obavesti javnog tužioca o tome i da mu pre završetka istrage omogući razmatranje spisa i razgledanje predmeta koji služe kao dokaz. Ovde valja primetiti da je zakonska odredba pomalo nedorečena i braniocima ostavlja prostor za taktiziranje koje im u pojedinim slučajevima može doneti blagu prednost u odnosu na tužilaštvo. Naime, branilac po službenoj dužnosti je po preduzimanju radnji iz čl. 301 ZKP dužan isključivo da obavesti javnog tužioca da su takve radnje sprovedene, ali on ne mora istovremeno tužilaštvo dostaviti sve izjave, obaveštenja, potvrde i dr. do čega je prilikom prikupljanja dokaza i materijala došao. Branilac po službenoj dužnosti svoju dužnost da javnom tužiocu omogući razmatranje spisa i razgledanje

predmeta koji služe kao dokaz, a do kojih je došao u skladu sa čl. 301 ZKP, može ispuniti sve do završetka istrage, odnosno do donošenja naredbe o završetku istrage.

Od svih novouvedenih i napred navedenih prava, kao posebno značajno javlja se pravo na pribavljanje pisanih izjava i obaveštenja od lica koja mogu pružiti podatke korisne za odbranu. Važno je, pre svega, imati u vidu da su iz kruga lica od kojih odbrana može uzimati izjave i obaveštenja isključeni oštećeni, kao i lica koja su već ispitana od strane policije ili javnog tužioca. Pisane izjave i obaveštenja mogu se koristiti na više različitih načina. One pre svega mogu poslužiti braniocu po službenoj dužnosti prilikom ispitivanja svedoka, kao podsetnik i smernice za postavljanje pitanja. Zatim, mogu se koristiti u cilju provere verodostojnosti iskaza, što je posebno značajno u slučajevima kada svedok pred organom postupka odstupi od izjave date braniocu po službenoj dužnosti, kojom prilikom ga branilac po službenoj dužnosti može suočiti sa onim što je njemu ispričao prilikom davanja pisane izjave. I na kraju, pisane izjave mogu poslužiti za donošenje odluke o ispitivanju određenog lica kao svedoka od strane javnog tužioca ili suda. Naime, u toku istrage, kada odbrana dobije pravo da predloži svoje dokaze, ponekad je potrebno posebno ubediti javnog tužioca da je za potrebe konkretne krivične stvari neophodno ispitati određeno lice, što je znatno lakše ukoliko branilac po službenoj dužnosti već raspolaže izjavom tog lica koju može prezentovati tužilaštvu. Sa druge strane, ukoliko tužilac odbije da ispita određeno lice u toku istrage, branilac po službenoj dužnosti u skladu sa čl. 302 st. 2 ZKP ima pravo da zahteva od sudije za prethodni postupak da odluči o preduzimanju dokazne radnje koju je nadležni javni tužilac odbio, pri čemu mu opet značajnu prednost može doneti već pribavljena izjava kojom će sudiju uveriti u značaj ispitivanja konkretnog lica.

Ukoliko se branilac po službenoj dužnosti odluči za pribavljanje pisanih izjava, potrebno je da u njihovu sadržinu uvrsti sve pouke i obaveštenja iz kojih će nedvosmisleno proizlaziti da je ispitivano lice bilo potpuno svesno u kakvoj procesnoj radnji učestvuje i koja su njegova prava. Jedino tako će se pisana izjava sa sigurnošću moći upotrebiti u krivičnom postupku kao zakonita, pri čemu će branilac po službenoj dužnosti i sam okrivljeni biti zaštićeni od eventualnih negativnih posledica koje mogu proizaći iz nepravilnog i nezakonitog postupanja prilikom pribavljanja izjave. Zato je u tekst izjave poželjno uneti sledeće podatke: pravni osnov (čl. 301 st. 1 i

st. 2 tač. 1 ZKP); svojstvo ispitivača (branilac okrivljenog ili sam okrivljeni); imena prisutnih lica (branioca, ispitivanog lica, okrivljenog...); označenje radnje koja se vrši (npr. radi prikupljanja dokaza i materijala u korist odbrane branilac po službenoj dužnosti pribavlja pisanu izjavu od...); mesto i vreme preduzimanja radnje; označenje krivičnog postupka i krivičnog dela koje se okrivljenom stavlja na teret; pouku ispitivanom licu da mu branilac po službenoj dužnosti ne može pružiti informacije o krivičnom postupku i do sada prikupljenim dokazima, da nema obavezu da razgovara sa braniocem po službenoj dužnosti, te da nema obavezu da odgovara na postavljena pitanja i da razgovor nije dozvoljen ukoliko je lice već ispitano od strane policije ili javnog tužilaštva; tekst izjave koji može biti sadržan u formi slobodnog izlaganja ili u formi odgovora na postavljena pitanja, uz obavezno navođenje ispitivača koji postavlja konkretno pitanje ukoliko to čine neizmjenično branilac po službenoj dužnosti i okrivljeni; potvrdu ispitivanog lica da je pre potpisivanja izjave istu pročitao, da je u njoj sadržano sve kako je izjavilo, da ništa nije izostavljeno, dodato ili izmenjeno, te da je stoga svojom slobodnom voljom i vlastoručno potpisuje; i na kraju, potpis ispitivanog lica.

6. Priprema za ispitivanje svedoka, veštaka i stručnih savetnika

Priprema za ispitivanje svedoka, veštaka i stručnih savetnika zavisi od dva osnovna faktora. Prvo, važno je u kojoj fazi krivičnog postupka se pristupa ispitivanju, i drugo, značajno je da li se radi o licima čije ispitivanje se vrši na inicijativu odbrane ili na inicijativu tužilaštva.

Prava branioca prilikom ispitivanja svedoka, veštaka i stručnih savetnika tokom faze istrage su znatno skromnija od onih kojima on raspolaže na glavnom pretresu, a samo ispitivanje svodi se na postavljanje otvorenih pitanja (sugestivna pitanja su zabranjena) i to samo ukoliko javni tužilac dozvoli da branilac po službenoj dužnosti pitanja ispitaniku postavlja neposredno (čl. 300 st. 8 ZKP).

Na glavnom pretresu ispitivanje svedoka, veštaka i stručnih savetnika teče kroz tri faze: osnovno, unakrsno i dodatno ispitivanje. Pravo na osnovno ispitivanje branilac po službenoj dužnosti ima ukoliko je odbrana predložila lice koje će biti ispitano. Unakrsno ispitivanje, sa aspekta odbrane, predstavlja ispitivanje lica predloženih od strane tužilaštva. Branilac po

službenoj dužnosti ima pravo da dodatno ispita lice koje je odbrana predložila za svedoka, veštaka ili stručnog savetnika, nakon što je ono unakrsno ispitano od strane javnog tužioca. S obzirom na specifičnosti navedenih faza ispitivanja tokom glavnog pretresa, razlikuje se i priprema za ispitivanje svedoka, veštaka i stručnih savetnika u tim fazama.

Priprema lica čije je ispitivanje predložila odbrana je osnovni zadatak branioca pre samog ispitivanja, te ona ne samo da nije zabranjena već je neophodna i potpuno opravdana u adverzijalnim krivičnoprocesnim sistemima. Ovo posebno važi za svedoke koji najčešće nemaju iskustva, a time ni predstavu o onome šta ih očekuje prilikom ispitivanja. Branilac po službenoj dužnosti treba da objasni svedoku tehnički i proceduralni aspekt ispitivanja, odnosno da mu objasni gde se nalazi sudnica, gde treba da stoji prilikom davanja iskaza, kome se obraća, šta podrazumeva polaganje zakletve, kojim redom će mu ispitivači postavljati pitanja itd. Branilac po službenoj dužnosti može ukazati svedoku na teme koje su od interesa za odbranu i na pitanja koja će mu postaviti, kako bi predupredio eventualno nerazumevanje pitanja prilikom samog ispitivanja. Ako je ispitanik u prethodnim fazama postupka već dao iskaz, takav iskaz treba analizirati u njegovom prisustvu. Svakom ispitaniku, a posebno stručnom savetniku, treba skrenuti pažnju da prilikom davanja iskaza ne komplikuje bespotrebno ono o čemu iskazuje, te da bez realne potrebe ne koristi složenu terminologiju koja može umanjiti uticaj iskaza na organ postupka. Ukoliko postoje okolnosti koje mogu kompromitovati kredibilitet ispitanika, veoma je važno da branilac po službenoj dužnosti za njih sazna pre samog ispitivanja, te da eventualno pokuša da ih okrene u korist odbrane ili umanji njihov značaj kroz pažljivo koncipirana pitanja. U fazi glavnog pretresa, ispitaniku treba objasniti i kako će izgledati unakrsno ispitivanje, a poželjno je sa njim proći i kroz potencijalna pitanja koja mu može postaviti javni tužilac. Takođe, poželjno je skrenuti mu pažnju da može tražiti da mu se pitanje ponovi ili razjasni ukoliko ga nije čuo, odnosno razumeo, kao i da ukoliko ne zna odgovor na pitanje ili se nečega ne seća, to treba i da kaže. Branilac po službenoj dužnosti tokom pripreme ispitivanja lica koja predlaže odbrana mora voditi računa o tome da ne navodi ispitanika na davanje lažnog iskaza, jer time može izložiti krivičnom gonjenju i sebe i samog ispitanika.

U osnovi svakog ispitivanja stoji teorija odbrane. Braniocu po službenoj dužnosti je, naravno, poznato na koje okolnosti je predložio lice koje će

biti ispitano, odnosno koji aspekt teorije odbrane će iskaz tog lica potkrepiti, što mu omogućava da unapred pripremi koncept ispitivanja ili čak osnovna pitanja koja će tokom ispitivanja postaviti.

Kada je reč o svedocima, veštacima ili stručnim savetnicima koji se ispituju na inicijativu tužilaštva, branilac po službenoj dužnosti naravno ne može ni na koji način učestvovati u pripremi ovih lica za ispitivanje. Ukoliko je takav ispitanik već ispitan u ranijim fazama krivičnog postupka, temeljna priprema njegovog ispitivanja podrazumeva analizu tih iskaza. Okrivljeni i svedoci odbrane mogu predstavljati potencijalno važne izvore saznanja o licu koje se ispituje na inicijativu tužilaštva, odnosno o mogućoj sadržini njegovog iskaza. Na ovaj način branilac po službenoj dužnosti će pre ispitivanja znati šta može da očekuje od ispitanika i da li će uopšte biti neophodno da mu on postavlja pitanja nakon javnog tužioca, a imaće mogućnost i da se pripremi za ispitivanje na tačno određene okolnosti, te da izradi koncept ispitivanja. Sa druge strane, moći će da suoči ispitanika sa eventualnim nedoslednostima i odstupanjima u iskazima, čime će narušiti verodostojnost iskaza i diskreditovati ispitanika. Podjednako je važno analizirati i druge dokaze o činjenicama na koje se odnosi iskaz ispitanika, te uočiti i izdvojiti dokaze koji mogu kompromitovati iskaz, a sa kojima će ispitanik biti suočen tokom ispitivanja.

Prvi korak branioca po pitanju ispitivanja svedoka, veštaka i stručnih savetnika tužilaštva, a posebno ukoliko je reč o unakrsnom ispitivanju na glavnom pretresu, jeste svakako donošenje odluke o tome da li ovom tipu ispitivanja uopšte treba pristupiti. Tu odluku branilac po službenoj dužnosti će doneti tako što će sebi postaviti određena pitanja. Prvo, da li je teza koju zastupa odbrana uopšte ugrožena iskazom proisteklim iz ispitivanja od strane javnog tužioca, i drugo, da li se može očekivati da će se od konkretnog lica dobiti iskaz koji će ići u prilog teoriji odbrane.

Posebne poteškoće za branioca, kako prilikom samog ispitivanja tako i prilikom njegove pripreme, postoje u slučaju ispitivanja veštaka predloženih od strane tužilaštva. Najdelotvornija priprema u ovom slučaju podrazumeva konsultacije sa stručnjakom iz oblasti veštačenja. U našem krivičnom postupku postoji mogućnost angažovanja stručnog savetnika koji ima posebna prava i dužnosti tokom postupka, te je njegova pomoć prilikom pripreme branioca za ispitivanje veštaka često od presudnog značaja i poželjno ju je koristiti kad god to objektivne okolnosti dozvoljavaju.

7. Izbor stručnog savetnika i podnošenje zahteva za njegovo postavljanje

Stručni savetnik je lice koje raspolaže stručnim znanjem iz oblasti u kojoj je određeno veštačenje. Ovaj kod nas novouvedeni institut omogućava odbrani vođenje delotvorne rasprave o nalazu i mišljenju veštaka, te je time značajno sredstvo kojim se ostvaruje jednakost oružja u adverzijalnom krivičnom postupku. U skladu sa čl. 126 st. 1 ZKP, stručni savetnik ima pravo da bude obavešten o danu, času i mestu veštačenja i da prisustvuje veštačenju kojem imaju pravo da prisustvuju okrivljeni i njegov branilac, da u toku veštačenja pregleda spise i predmet veštačenja i predlaže veštaku preduzimanje određenih radnji, da daje primedbe na nalaz i mišljenje veštaka, da na glavnom pretresu postavlja pitanja veštaku i da bude ispitan o predmetu veštačenja. Pored zakonom izričito navedenih prava stručnog savetnika, kao neizostavna se mora naglasiti njegova uloga na polju stručne pomoći braniocu po službenoj dužnosti u pogledu lakšeg poimanja nalaza i mišljenja veštaka, te u pripremi branioca za ispitivanje veštaka. Sve navedeno treba afirmativno da deluje i na branioca po službenoj dužnosti, te da ih podstakne na angažovanje stručnih savetnika u svim prilikama u kojima okolnosti konkretnog slučaja to zahtevaju i dozvoljavaju, a zakon omogućava.

Angažovanje stručnog savetnika u krivičnom postupku moguće je po dva principa, ali uvek nakon što je veštačenje već određeno odlukom organa postupka. Prvo, odbrana može samostalno ovlastiti stručnog savetnika za postupanje u konkretnom krivičnom postupku, za šta se ne traži nikakvo odobrenje organa postupka (čl. 125 st. 2 ZKP), i drugo, odbrana može organu postupka podneti zahtev za postavljanje stručnog savetnika (čl. 125 st. 3 ZKP).

Odredbom čl. 125 st. 2 ZKP propisano je da stranka može izabrati i punomoćjem ovlastiti stručnog savetnika kada organ postupka odredi veštačenje. Potrebno je imati u vidu da iako zakonodavac koristi pojam "stranka", što znači okrivljeni ili javni tužilac (branilac nije stranka u krivičnom postupku), ovo nije prepreka za branioca da izabere stručnog savetnika i potpiše mu punomoćje, s obzirom na to da u skladu sa čl. 71 st. 1 tač. 5 ZKP branilac po službenoj dužnosti može u korist okrivljenog preduzimati sve radnje koje može preduzeti i sam okrivljeni. U slučaju iz čl. 125 st. 2 ZKP, branilac po službenoj dužnosti je dužan da organ pos-

tupka (tužilaštvo ili sud u zavisnosti od faze krivičnog postupka) obavesti o tome da je angažovao stručnog savetnika, te da uz takvo obaveštenje podnese i primerak punomoćja kojim je stručni savetnik ovlašćen za postupanje u tom svojstvu. Troškove stručnog savetnika do pravnosnažnog okončanja krivičnog postupka, u ovom slučaju, snosi okrivljeni. Zakon se decidirano ne izjašnjava o tome da li stručni savetnik angažovan na osnovu čl. 125 st. 2 ZKP mora biti lice sa liste stalnih sudskih veštaka, ali se u praksi pokazalo da je zbog ličnog kredibiliteta stručnog savetnika i poverenja suda u njegov nalaz, primedbe i iskaz uvek poželjno da to bude neko od stalnih sudskih veštaka iz odgovarajuće oblasti veštačenja.

U skladu sa čl. 125 st. 3 ZKP, odbrana ima pravo da organu postupka podnese zahtev za postavljanje stručnog savetnika. Prilikom odlučivanja o zahtevu odbrane shodno se primenjuju odredbe ZKP o odbrani siromašnih (čl. 77 st. 1 i 2 ZKP), određivanju veštaka (čl. 114 st. 3 ZKP) i izuzeću od dužnosti veštačenja (čl. 116 st. 1 do 3 ZKP). To prvenstveno znači da će stručni savetnik biti postavljen ukoliko okrivljeni prema svom imovinskom stanju ne može da plati nagradu i naknadu troškova za njegov rad, a krivični postupak se vodi za krivično delo za koje se može izreći kazna zatvora preko tri godine ili ako to nalažu razlozi pravičnosti, u kojim slučajevima će troškovi angažovanja stručnog savetnika pasti na teret budžeta. Nadalje, ako za određenu vrstu veštačenja postoje veštaci sa spiska stalnih veštaka, za stručnog savetnika se može odrediti lice koje nije na tom spisku samo ako postoji opasnost od odlaganja ili ako su stalni veštaci sprečeni ili ako to zahtevaju druge okolnosti. I na kraju, razlozi za izuzeće od dužnosti postupanja u svojstvu stručnog savetnika su istovetni razlozima za izuzeće od dužnosti veštačenja (stručni savetnik ne može biti: lice koje je isključeno ili oslobođeno od dužnosti svedočenja; lice koje je zaposleno kod oštećenog ili okrivljenog ili je zajedno sa nekim od njih zaposleno kod drugog poslodavca; lice koje je već ispitano kao svedok).

8. Pritvor, alternative pritvoru i odnos branioca po službenoj dužnosti prema pritvoreniku

Pritvor i alternative pritvoru - opšti pravni okvir. Pritvor je jedna od mera za obezbeđenje prisustva okrivljenog i za nesmetano vođenje krivičnog postupka. O određivanju i produžavanju pritvora uvek odlučuje

sud. Branilac po službenoj dužnosti je dužan da okrivljenom blagovremeno ukaže na pritvorske razloge iz čl. 211 ZKP, kako bi preventivno delovao na njega da se suzdrži od svih oblika ponašanja zbog kojih bi mu mogao biti određen pritvor.

Kao blaže mere u odnosu na pritvor, čl. 188 ZKP predviđa: poziv; dovođenje; zabranu prilaženja sastajanja ili komuniciranja sa određenim licem i posećivanja određenih mesta; zabranu napuštanja boravišta; jemstvo; zabranu napuštanja stana.

Osim poziva i dovođenja, koje može odrediti i javni tužilac, ali koje i ne mogu biti zamena za pritvor u smislu pravih alternativnih mera, o svim ostalim merama odlučuje isključivo sud. Opšte pravilo je da će organ postupka voditi računa da se ne primenjuje teža mera za obezbeđenje pristupstva okrivljenog i za nesmetano vođenje krivičnog postupka ukoliko se ista svrha može postići blažom merom (čl. 189 st. 1 ZKP), kao i da će se svaka od navedenih mera ukinuti po službenoj dužnosti kada prestanu razlozi zbog kojih je određena, odnosno da će se teža mera zameniti blažom merom kada se za to stvore uslovi (čl. 189 st. 2 ZKP). U pogledu pritvora, uvek je potrebno imati u vidu i čl. 210 st. 2 ZKP koji predviđa da je dužnost svih organa koji učestvuju u krivičnom postupku i organa koji im pružaju pravnu pomoć da trajanje pritvora svedu na najkraće neophodno vreme i da postupaju sa naročitom hitnošću ako se okrivljeni nalazi u pritvoru. Analognu odredbu sadrži i Ustav Republike Srbije, koji u čl. 31 proklamuje da sud svodi trajanje pritvora na najkraće neophodno vreme, imajući u vidu razloge pritvora.

Ipak, branilac po službenoj dužnosti se ne sme osloniti na obavezu suda da ne određuje pritvor ako se ista svrha može postići blažom merom, kao ni na dužnost suda da trajanje pritvora svede na najkraće neophodno vreme, jer sud najčešće neće raspolagati svim podacima i razlozima koji mogu da dovedu do ukidanja ili zamene pritvora odgovarajućom alternativnom merom. Zato branilac po službenoj dužnosti ima dužnost da, u ime okrivljenog, sudu tokom celog krivičnog postupka i trajanja pritvora ukazuje na sve mogućnosti koje bi se mogle primeniti umesto pritvora. Branilac po službenoj dužnosti svakako ima obavezu da i okrivljenom predoči šta su sve alternative pritvoru, te da zatim zajedno razmotre koju meru mogu predložiti umesto pritvora i na koji način da obrazlože opravdanost ukidanja pritvora i njegovu eventualnu zamenu adekvatnom blažom merom.

Za branioce je veoma važno da predlože više odgovarajućih mera ako razlozi za pritvor prevazilaze mogućnosti jedne mere. Čak i ako jedna mera obuhvata zakonske razloge zbog kojih je pritvor određen ili bi mogao biti određen, branilac po službenoj dužnosti može da predloži određivanje više mera kao sigurnije alternativno rešenje.

U pogledu određivanja pritvora postoji još jedan važan aspekt na koji je branilac po službenoj dužnosti dužan da ukaže svom branjeniku, a tiče se legitimnog prava okrivljenog da se brani ćutanjem. Iako je pravo okrivljenog da ništa ne izjavi (da se brani ćutanjem) propisano čl. 68 st. 1 tač. 2 ZKP, istraživanja domaće sudske prakse pokazala su da javni tužioci daleko češće predlažu određivanje pritvora, odnosno da sudovi češće pritvor određuju, u onim krivičnim stvarima u kojima se okrivljeni brani ćutanjem. Neretko se činjenica da je okrivljeni odbio da iznese svoju odbranu unosi i u obrazloženje rešenja o određivanju pritvora. Ne ulazeći na ovom mestu u nezakonitost i protivustavnost takve argumentacije, ipak je neophodno skrenuti pažnju branionicima da prilikom razgovora sa okrivljenim i odabira strategije odbrane imaju u vidu navedenu praksu, te da sa istom upoznaju svoje branjenike.

Pojedinačne alternative pritvoru. U daljem tekstu iznećemo osnovne karakteristike pojedinačnih mera alternativnih pritvoru, s tim što pozivanje i dovođenje neće biti analizirani jer ove dve mere, iako spadaju u mere za obezbeđenje prisustva okrivljenog i za nesmetano vođenje krivičnog postupka, po svojoj prirodi ne predstavljaju alternative pritvoru.

Zabrana prilaženja, sastajanja ili komuniciranja sa određenim licima i posećivanja određenih mesta. Mera zabrane prilaženja, sastajanja ili komuniciranja sa određenim licem i posećivanja određenih mesta može se odrediti ako postoje okolnosti koje ukazuju da bi okrivljeni mogao ometati postupak uticanjem na oštećenog, svedoke, saučesnike ili prikrivače ili bi mogao ponoviti krivično delo, dovršiti pokušano krivično delo ili učiniti krivično delo kojim preti (čl. 197 st. 1 ZKP). Dakle, ona je zamena za pritvor koji je propisan delom odredbe čl. 211 st. 1 tač. 2 ZKP, kao i za pritvor iz čl. 211 st. 1 tač. 3 ZKP

Uz meru zabrane prilaženja, sastajanja ili komuniciranja sa određenim licem i posećivanja određenih mesta sud može naložiti okrivljenom da se povremeno javlja policiji, povereniku iz organa državne uprave nadležnog

za izvršenje krivičnih sankcija ili drugom državnom organu određenom zakonom (čl. 197 st. 2 ZKP).

Iz samog naziva ove mere (zabrana prilaženja, sastajanja ili komuniciranja...) proizlazi da su pojedinačne zabrane koje ona obuhvata alternativno postavljene. Stoga branilac po službenoj dužnosti treba da insistira da sud meru ne određuje primenom svih pojedinačnih zabrana, ukoliko se u konkretnom slučaju određena procesna potreba može zadovoljiti i samo jednom od njih (npr. samo zabrana komuniciranja, bez zabrane prilaženja).

Zabrana napuštanja boravišta. Mera zabrane napuštanja boravišta može se odrediti ako postoje okolnosti koje ukazuju da bi okrivljeni mogao pobeći, sakriti se ili otići u nepoznato mesto ili u inostranstvo (čl. 199 st. 1 ZKP). Ona je moguća zamena za pritvor propisan odredbom čl. 211 st. 1 tač. 1 ZKP, i to prevashodno zbog opasnosti od bekstva ili skrivanja. Meru zabrane napuštanja boravišta sud određuje tako što okrivljenom zabranjuje da bez odobrenja napusti mesto boravišta ili teritoriju Republike Srbije (čl. 199 st. 1 ZKP).

Dakle, branilac po službenoj dužnosti prvo treba da ima u vidu da zabrana nije apsolutna i da se od nje može odstupiti ukoliko sud to dozvoli (...sud može okrivljenom zabraniti da bez odobrenja napusti...). Nadalje, valja uočiti da su zabrana napuštanja boravišta, koje u praksi podrazumeva teritoriju određenog grada ili opštine, i zabrana napuštanja teritorije Republike Srbije alternativne jedna drugoj. Za okrivljenog je svakako povoljnija zabrana napuštanja teritorije Republike Srbije jer manje zadire u njegovu slobodu kretanja, te branilac po službenoj dužnosti u svakom slučaju kada oceni da je to moguće treba da teži ovom vidu zabrane.

Uz meru zabrane napuštanja boravišta, okrivljenom može biti zabranjeno posećivanje određenih mesta ili naloženo da se povremeno javlja određenom državnom organu ili mu može biti privremeno oduzeta putna isprava ili vozačka dozvola (čl. 199 st. 2 ZKP). Privremeno oduzimanje vozačke dozvole može se odrediti i kao samostalna mera ako se postupak vodi zbog krivičnog dela u vezi sa čijim izvršenjem ili pripremanjem je korišćeno motorno vozilo ili zbog krivičnog dela ugrožavanja javnog saobraćaja učinjenog sa umišljajem (čl. 201 ZKP).

Jemstvo. Jemstvo je alternativa pritvoru koji je određen ili bi mogao biti određen zbog opasnosti od bekstva ili skrivanja (čl. 211 st. 1 tač. 1 ZKP),

kao i zbog razloga propisanih u čl. 211 st. 1 tač. 4 ZKP. Poslednje znači da se jemstvo može odrediti umesto pritvora i kada je za krivično delo propisana kazna zatvora preko deset godina ili preko pet godina za delo sa elementima nasilja ili je prvostepenom presudom izrečena kazna zatvora od najmanje pet godina, a način izvršenja ili težina posledica krivičnog dela dovode do uznemirenja javnosti koje može ugroziti nesmetano i pravično vođenje krivičnog postupka. Uz obavezno polaganje jemstva od strane okrivljenog ili drugog lica za njega, neophodno je da sam okrivljeni, pred sudom pred kojim se vodi postupak, da obećanje da se neće kriti i da bez odobrenja suda neće napustiti boravište (čl. 202 st. 1 ZKP).

Sud može da odredi jemstvo na predlog branioca, stranaka ili lica koje nudi jemstvo za okrivljenog. Jemstvo uvek glasi na novčani iznos, ali se osim deponovanja gotovog novca u praksi često sreće upis hipoteke na nepokretnostima okrivljenog ili drugog lica koje nudi jemstvo. Za upis hipoteke potrebno je obezbediti dokaz o vlasništvu i procenu od strane veštaka građevinske struke, a nakon toga i upis hipoteke u katastru nepokretnosti. Tek nakon sprovedenog upisa hipoteke sud će ukinuti pritvor, tj. zameniti ga jemstvom. Na isti način sud postupa i ako se radi o polaganju gotovog novca, tako da će tek nakon deponovanja doneti rešenje o ukidanju pritvora, odnosno o njegovoj zameni jemstvom.

Sud može odrediti jemstvo i bez posebnog predloga, a nakon pribavljenog mišljenja stranaka, što se u praksi izuzetno retko dešava. Odluku o jemstvu sud tada donosi u rešenju o određivanju pritvora ili u posebnom rešenju ako se okrivljeni već nalazi u pritvoru.

Ukoliko odbije predloženo jemstvo zbog nedovoljnog novčanog iznosa, sud bi trebalo da je u obavezi da odredi iznos jemstva koji bi bio prihvatljiv. Poželjno je da branioci na ovome insistiraju već u podnošenju predloga za jemstvo, a sve imajući u vidu raniju lošu praksu kada je sud odbijao jedan po jedan predlog branioca sve dok odbrana ne bi došla do iznosa koji sud smatra adekvatnim. U slučajevima kada se okrivljeni već nalazi u pritvoru, ovakva praksa je bespotrebno produžavala njegov boravak u istom.

Novčani iznos na koji glasi jemstvo može biti deponovan u gotovom novcu u sudski depozit, a može biti uplaćen i na račun suda u domaćoj valuti.

Sud je ovlašćen da oduzme jemstvo ako okrivljeni prekrši dato obećanje, odnosno ako se krije, pobjegne ili promeni boravište bez odobrenja

suda, a oduzeta vrednost tada pripada Republici Srbiji (čl. 206 st. 1 ZKP). Ukidanje jemstva je moguće ako se okrivljeni ne odazove pozivu, a izostanak ne opravda, u kom slučaju se dato jemstvo vraća, a okrivljenom se određuje pritvor (čl. 207 st. 1 i 2 ZKP). Jemstvo se vraća i kad se krivični postupak pravnosnažno okonča rešenjem o obustavi postupka ili odbijanju optužbe ili presudom (čl. 207 st. 2 ZKP). Ako je presudom izrečena krivična sankcija koja se sastoji u lišenju slobode, jemstvo se ukida tek kad osuđeni počne da izdržava krivičnu sankciju (čl. 207 st. 3 ZKP).

Zabrana napuštanja stana. Sud može odrediti meru zabrane napuštanja stana (čl. 208 st. 1 ZKP) ako postoje okolnosti koje ukazuju da bi okrivljeni mogao pobeći ili ako se okrivljeni krije ili očigledno izbegava da dođe na glavni pretres, ako postoje druge okolnosti koje ukazuju na opasnost od bekstva, ako postoje osobite okolnosti koje ukazuju da će okrivljeni u kratkom periodu ponoviti krivično delo, dovršiti krivično delo ili izvršiti krivično delo kojim preti, kao i kada je za krivično delo propisana kazna zatvora preko deset godina ili preko pet godina za delo sa elementima nasilja ili je prvostepenom presudom izrečena kazna zatvora od najmanje pet godina, a način izvršenja ili težina posledica krivičnog dela dovode do uznemirenja javnosti koje može ugroziti nesmetano i pravično vođenje krivičnog postupka. Dakle, ova mera predstavlja alternativu pritvoru propisanom odredbama čl. 211 st. 1 tač. 1, 3 i 4 ZKP.

Okrivljeni može da napusti stan samo uz odobrenje suda, a bez odobrenja isključivo ako je to neophodno radi hitne medicinske intervencije u odnosu na njega ili lice sa kojim živi u stanu, odnosno radi izbegavanja ili sprečavanja ozbiljne opasnosti po život ili zdravlje ljudi, odnosno imovinu većeg obima (čl. 208 st. 2 ZKP). O napuštanju stana bez odobrenja okrivljeni je dužan da bez odlaganja, čim to postane moguće, izvesti poverenika iz organa uprave nadležnog za izvršenje krivičnih sankcija (čl. 208 st. 2 ZKP).

Uz određivanje mere zabrane napuštanja stana sud utvrđuje i uslove pod kojima će okrivljeni boraviti u stanu, kao što su zabrana okrivljenom da koristi telefon i internet ili da prima druga lica u stan (čl. 208 st. 1 ZKP).

Važna specifičnost za ovu meru jeste mogućnost primene elektronskog nadzora putem uređaja za lociranje, koji se postavlja na zglobove ili ruke, a sve u skladu sa čl. 190 ZKP.

Uz predlog za zamenu pritvora merom zabrane napuštanja stana poželjno je priložiti dokaz o prijavljenom prebivalištu okrivljenog, dokaz o vlasništvu stana, pisanu i overenu saglasnost vlasnika stana za sprovođenje mere (ukoliko okrivljeni nije vlasnik), dokaz o postojanju fiksne telefonske linije u stanu i sl.

Odnos branioca po službenoj dužnosti prema pritvoreniku. Osnovna obaveza branioca po službenoj dužnosti prema pritvorenom branjeniku jeste održavanje redovnog kontakta sa njim kako putem poseta u pritvorskoj jedinici, tako i putem prepiske u skladu sa čl. 71 st. 1 tač. 4 i čl. 220 ZKP. Poželjno bi bilo da branilac po službenoj dužnosti od nadležnog suda pribavi stalnu dozvolu za posetu pritvorenom branjeniku, kako ne bi svaki put bio prinuđen da traži dozvolu za pojedinačnu posetu. Održavanje kontakta sa pritvorenikom neophodno je radi delotvorne pripreme odbrane, te zbog stručnog, savesnog i blagovremenog pružanja pravne pomoći (čl. 72 st. 1 tač. 2 ZKP), ali i radi psihičke podrške koja je pritvorenim licima neophodna. Stoga je branilac po službenoj dužnosti prilikom svake posete dužan da pritvorenika blagovremeno i potpuno informiše o toku krivičnog postupka i merama koje preduzima u okviru pružanja pravne pomoći, ali i o drugim dozvoljenim pojedinostima koje interesuju pritvorenika, što će se prevashodno odnositi na prenošenje usmenih poruka između pritvorenika i njemu bliskih lica, informacija o njihovom zdravstvenom stanju, životu i sl.

Branilac po službenoj dužnosti je dužan da se blagovremeno informiše o pravilima posećivanja i komunikacije sa pritvorenikom koja važe u konkretnom kazneno - popravnom zavodu, odnosno u pritvorskoj jedinici, te da po istima postupa, kao i da okrivljenog i njemu bliske srodnike upozna sa pomenutim pravilima. Ovim pravilima se obično uređuju vreme za posete, obaveza i način najavljanja poseta, mogućnost prijema paketa od strane pritvorenika, dozvoljena sadržina i težina paketa, posebni uslovi za dostavljanje lekova pritvoreniku i sl.

U skladu sa čl. 71 st. 1 tač. 4 ZKP, branilac po službenoj dužnosti ima pravo da sa okrivljenim koji je u pritvoru na poverljiv način razgovara i da sa njim neometano vodi prepisku. Odredba čl. 219 st. 3 ZKP, braniocu po službenoj dužnosti daju za pravo da nesmetano posećuje pritvoreno lice i da sa njim razgovara bez prisustva drugih lica. Ukoliko sazna ili ima opravdanog razloga da posumnja da se njegovi razgovori sa pritvorenim branjenikom prisluškuju, branilac po službenoj dužnosti je dužan da u

skladu sa tač. 15.5.3. Kodeksa profesionalne etike advokata bez odlaganja na to upozori svog branjenika, te da mu ukaže na rizik razmene svih poverljivih podataka u takvim uslovima.

9. Obaveze branioca po službenoj dužnosti u slučaju povrede ljudskih prava

Osnovna prava okrivljenog u krivičnom postupku, osim ZKP, zajemčena su Ustavom Republike Srbije i Evropskom konvencijom za zaštitu ljudskih prava i osnovnih sloboda. Sama činjenica da su prava okrivljenog u krivičnom postupku zajemčena Ustavom i Konvencijom govori o njihovom značaju te je od velike važnosti i da branioci iskoriste sve mehanizme za zaštitu ljudskih prava okrivljenog.

Ukoliko branilac po službenoj dužnosti smatra da je u toku postupka povređeno neko od prava okrivljenog koje je zajemčeno Ustavom ili Konvencijom, ima pravo da u roku od 30 dana od povrede tog prava podnese ustavnu žalbu Ustavnom sudu Republike Srbije. Uslov za podnošenje ustavne žalbe je da su prethodno iskorišćena sva redovna pravna sredstva ili nisu predviđena druga pravna sredstva. Ustavna žalba se može izjaviti protiv pojedinačnog akta ili radnje bilo kog organa krivičnog postupka, kojima je povređeno neko ljudsko pravo. Rok od 30 dana za izjavljivanje ustavne žalbe počinje da teče od dostavljanja pojedinačnog akta braniocu po službenoj dužnosti odnosno od dana preduzimanja radnje kojom je povređeno ljudsko pravo okrivljenog. Za podnošenje ustavne žalbe braniocu po službenoj dužnosti je potreba posebna punomoć za podnošenje ustavne žalbe, potpisana od strane okrivljenog. Iako po pravilu ne odlaže izvršenje pojedinačnog akta, ustavnom žalbom se može tražiti odlaganje izvršenja pojedinačnog akta ako bi izvršenje prouzrokovalo nenadoknadivu štetu podnosiocu, a odlaganje nije suprotno javnom interesu, niti bi se odlaganjem nanela veća šteta trećem licu. Ustavnom žalbom se može isticati povreda svih ljudskih prava koja su zajemčena Ustavom ili Evropskom konvencijom za zaštitu ljudskih prava i osnovnih sloboda.

Izjavljivanje ustavne žalbe zbog povrede zajemčenih ljudskih prava bitno je i zbog toga što odluka Ustavnog suda kojom je utvrđena povreda prava okrivljenog predstavlja razlog za ponavljanje krivičnog postupka. Takođe, izjavljivanje ustavne žalbe predstavlja obavezan uslov za kasnije obraćanje Evropskom sudu za ljudska prava.

